O PERSPECTIVĂ ASUPRA EDUCAȚIEI CLASICE

Autor: Ilinca Bernea | 5 decembrie 2021

Redacția Syntopic: **Sunt educația clasică și educația umanistă sinonime? Sau, din contră, presupune educația clasică cel puțin o familiarizare cu științele naturii și științele exacte?**

Ilinca Bernea: Depinde la ce ne raportăm. Ce e clasic în Marea Britanie nu e „clasicizat" în România. Noi am trăit în comunism mult și bine. Umanismul, așa cum îl înțeleg eu, e mort, a fost înfulecat de neo-ideologiile de stânga, postmoderne. Pentru mine umanism înseamnă în primul rând perioada iluministă în gândire, poate liberalismul clasic și, desigur, existențialismul. Artistotel spunea că o virtute se află la jumătatea distanței dintre două vicii. Un umanism extremist, comunistoid, trecut prin filtrele gândirii deconstructiviste este unul viciat sau vicios. Principala problemă după mine este ideologizarea învățământului, îndoctrinarea tinerelor generații. Gândirea poate face lucrurile să pară monstruoase sau inofensive, deși realitatea e cu totul alta. Nu experiențele ne fac să suferim, ci felul în care le interpretăm, zice Seneca. Suntem ecranați de un tip de precunoaștere sau de anumite idei-sistemice în care încercăm să înghesuim experiența. Ideologiile asta fac, produc un tip de dogmatism, dacă sunt prost instrumentate. Există două tipuri de hrană, *grosso modo*: cea sănătoasă și ceea ce putem numi *junk food*. În mod analog există și în cunoaștere aceleași tipuri de hrană. Orice ideologie care e o hrană proastă și cu efecte nocive se bazează pe întreținerea unui tip de iluzie. Niciodată o iluzie nu va putea avea putea suplini nevoia de adevăr, ea o poate doar amâna temporar. Iluziile sunt de multe feluri: unele sunt coșmaruri, altele himere, unele produc transe sau exaltări, altele stări de frustrare și disconfort. Ce făcea filosofia antică era cinstit. Nu promitea marea cu sarea. Utopiile sunt *junk food* cultural.

Redacție Syntopic: **Într-o lume în care mecanismele pieței libere ne influențează mai toate deciziile de viață, iar inteligența artificială promite să înlocuiască o mulțime din sarcinile noastre, ce sens mai are educația clasică în acest context?**

Ilinca Bernea: Educația clasică, după mine, te pregătește să te descurci independent de tehnologii. De exemplu, să poți argumenta, documenta și dovedi orice formă de cunoaștere de care dispui, să poți susține și demonstra ceea ce știi. Să poți reconstrui lumea pe o insultă pustie. Să fii mai independent. Un mic calculator, de exemplu, se

descurcă mai bine și mai rapid decât noi la calcule, dar pot fi situații în care nu ai la îndemână un calculator. Bine e să știi și singur să calculezi, să nu te bazezi doar pe mașinării. La o scară mai mare și mai complexă, cam asta înseamnă educația clasică în comparație cu cea de nouă generație, care e cumva hibridă. Mai dau un exemplu: cunoașterea celor care nu au habar de biologie, fizică, matematică sau chimie se manifestă ca o credință. Dacă ești complet neinițiat într-un domeniu, nu ai nici busolă și ești la mâna celor care se pricep sau susțin că se pricep, nu poți verifica informația care îți e livrată pe post de adevăr. Or cineva care are măcar baza, are și discernământul necesar să distingă, de exemplu, între o cunoaștere veritabilă într-un domeniu și pseudo-cunoaștere. E de chestionat întotdeauna: care e sursa cunoașterii? Care e intenția celui care v-o livrează? Care e gradul ei de universalitate? Când e vorba de chestiuni care nu sunt decelabile într-o manieră pozitivistă, lucrurile se obscurizează mult, apar speculații. Ne aflăm pe terenul viran al filosofării…

Filosofia antică nu prescrie. Nu e un curaj să prescrii, cum ar putea părea. E nebunie. Nu ai nici un drept să decizi pentru altul nimic. Nu ești în mintea lui, nu ești în pielea lui. Manifestările unui singur individ pot pune la îndoială o întreagă teorie despre condiția umană. „Piatra mică răstoarnă carul mare”.

Nu sunt adepta scepticismului decât în ce privește faptul că e posibil ca oricine să se înșele în percepții, interpretări, judecăți. Totul trebuie verificat și confruntat și reprobat.

Redacție Syntopic: **Mai putem vorbi astăzi, după revoluția antropologică din secolul trecut și evoluțiile din filozofia modernă, despre un model universal al omului educat?**

Ilinca Bernea: În fiecare secol au existat alte tipuri de iluzie care au făcut societate.

În al nostru, în prim plan sunt cele articulate pe principiul publicitar. Dacă, în alte veacuri, se considera că doar sufletul omului e nemuritor, dar îi erau respectate omului în carne și oase limitele, acum i se cere să trăiască de parcă ar fi nemuritor și trupul – să spere orbește într-o fericire imposibilă, să fie perpetuu adolescent, să nu admită că orice are o limită: în timp, în resurse, în mijloace. Ideologiile contemporane ne mențin suspendați în basmul cu „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”. Nu ne permit să valorizăm trecutul, nu ne permit să fim nici mulțumiți și recunoscători de ceea ce avem… Ni se cere să fim într-un divorț radical față de trecut și să mizăm totul pe „viitor”, ca să fim mereu nemulțumiți și să tot căutăm remedii sau îmbunătățiri, să nu ne resemnăm, să nu bucurăm de ce avem și suntem. Alain de Botton o arată exemplar argumentând că, în paradigma contemporanilor, nu mai avem dreptul la o viață obișuită. Lui Diogene, lui Socrate, lui Plotin le ajungea. Eu adaug: nu mai avem dreptul la o viață complexă, nu mai avem dreptul la hazard, la mister, la suferință, la a admite că nu ne stă totul în putere.

O viață obișnuită e una în care există eșecuri, în care ești respins arbitrar, în care există hazard, în care uneori reușești, aleori ratezi, în care unii te iubesc, și alții nu, fără să depinde de tine decât minimal chestiunea, în care ești autocritic, în care te mai și răsfeți… în care poți fi anonim, în care poți avea succes sau nu. Nu ești obligat să trăiești ca în reclame, s-ar zice, dar în practică ești dezavuat fie și dacă îndrăznești să spui că ai obosit. Rezistența trebuie să o opunem invaziei valorilor dominante în sinea noastră, pentru că, de multe ori, cele care fac societate sunt utopice, bazate pe iluzii, ele sunt adoptate nu de gânditorii diverselor ere sau contexte sociale, ci de majoritatea… negânditorilor.

Omul educat, din punctul meu de vedere, nu își schimbă caracteristicile în funcție de context sau societate, epocă. Anticii educați nu diferă prea mult de renascentiști sau de iluminiști. Educația nu a fost niciodată doar stocare de informație sau interpretare a ei, ci mult mai mult. Educația înseamnă capacitatea de a filosofa, de a chestiona constant cunoașterea, de a stăpâni reflexivitatea ca pe o artă. Și mai înseamnă să poți fi în act la înălțimea a ce gândești, să reușești să întruchipezi valorile pe care le revendici. Omul educat nu se rezumă la a înțelege sau la a putea argumenta, la cunoașterea teoretică. Reperele pe care le are îi formează și caracterul. Aici ar fi o problemă în învățământul contemporan – tinde să reducă educația la forme mai mult sau mai complexe de cogniție, nu se ocupă îndeajuns de cultivarea oamenilor ca oameni.

Andrei Pleșu ridică problema cât de poate de limpede în *Minima Moralia*: nu e cazul să te simți un om integru doar pentru că ai un bun discurs pe teme de moralitate. Discursul nu te achită de acte. În mod analog, pot spune că faptul de a fi inițiat în terorie estetică ar cam trebui dublat de un comportament elegant și rafinat. Educația reală e și adecvare, simț al măsurii, stăpânire de sine, empatie, înțelegere a unor perspective diferite, respect de sine și de ceilalți. Nu e doar bulimie cognitivă. Iar legat de cunoaștere *per se*, voi aminti de scena din Planeta Maimuțelor când pământenii, prizonieri fiind, își dovedesc calitatea de ființe gânditoare demonstrând teorema lui Pytagora. Întotdeauna e bine să avem ceva cunoștințe de fizică și matematică. Nu se știe niciodată când te pomenești pe o planetă străină sau pustie sau într-o lume naufragiată și e nevoie să îți construiești singur o casă sau să scapi dintr-o cușcă demonstrând teorema lui Pytagora.

Imagine: Leonardo da Vinci – „Vitruvian Man” (~1492), Sursa: Wikipedia